

VALTIMON KUNNAN KIIINTEIDEN MUINAISJÄÄNNÖSTEN
INVENTOINTIKERTOMUS

Maarit Lönnberg 1972

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	2
Luettelo liitteinä olevista kartoista ja kuvatauluista sekä karttamerkkien selitykset	3
Maantieteellinen katsaus	3
Kivikautinen asuinpaikka	5
Kivikautiset löytöpaikat	6
Kiviesineet, joiden löytöpaikka on epämääräinen	21
Pronssikautinen löytöpaikka	23
Rautakautinen löytöpaikka	24
Historiallisen ajan kesäkalmistot ja "Kalmotie"	25
Karsikko	28
Toripelto	29
Lappalaisten pato	30

ALKUSANAT

Keväällä 1972 sain museoviraston esihistorian toimistolta tehtäväkseni Nurmeksen kauppalan ja Valtimon kunnan kiinteiden muinaisjäännösten inventoinnin. Varat inventointiin myönsi Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran. Maastotyöt Valtimolla suoritin syyskuussa 1972.

Inventointia vaikeuttavana tekijänä mainittakoon peruskarttojen puute; karttoina on käytetty Suomen taloudellisia karttoja (1:100 000) ja topografikarttaa (1:20 000). Työtä helpottavana tekijänä on mainittava Valtimon asukkaat, jotka olivat aina ystävällisesti valmiita opastamaan eri löytöpaikoille ja tarpeen vaatiessa järjestivät venekuljetuksia muulla tavoin saavuttamattomiin paikkoihin. Erityisesti haluaisin kiittää opettaja Hannu Heikuraa, joka uhrasi iltojaan ja vapaapäiviään työni hyväksi. Samaten kiitän Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuran toiminnanjohtaja Paavo Niemistä, joka antoi minulle hyödyllisiä neuvoja ja hoiti käytännön asiat.

Helsinki 3.5.1973

Maarit Lönnberg

Maarit Lönnberg

Huk

KERTOMUKSEEN LIITTYVÄT SEURAAVAT KARTAT:

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo, painettu 1911
 Topografikartta n:o 432108 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

KERTOMUKSEEN LIITTYVÄT SEURAAVAT KUVATAULUT:

Liitteet 1 - 2, joissa ovat valokuvat negatiiveista ff. 39769-39778.

KARTTAMERKKIEN SELITYKSET:

- ▲ kivikautinen asuinpaikka
- kivikautinen irtolöytö
- pronssikautinen irtolöytö
- rautakautinen löytöpaikka
- + historiallisen ajan kalmisto
- karsikko
- ⌊ Toripelto

MAANTIEDELLINEN KATSAUS¹

Valtimon kunta rajoittuu pohjoisessa Oulun lääniin kuuluvaan Sotkamoon, idässä ja etelässä Nurmekseen ja lännessä Rautavaaraan. Pinta-alaltaan se on verraten pieni - ilman vesiä vain 614,8 km². Suurin pituus luoteesta kaakkoon on 40 km ja leveys koillisesta lounaaseen 35 km.

Valtimon kunta käsittää lähes kokonaan Valtimon reitin vesialueen, joten se muodostaa rajoitetun maantieteellisen kokonaisuuden. Kunta ei kuitenkaan ulotu aivan vedenjakajalle asti, vaan reitin lähdepurot alkavat jo Sotkamon puolelta. Sen päähaara idässä on Sivakkajoki, joka

1 Pääasiassa myötilty teoksessa Suomenmaa VIII, Kuopion lääni, 1927, esiintyvää Valtimon kuvausta.

virtaa Autiojärven ja Sivakkajärven läpi ja laskee mutkiteltuaan ja liisäpuroja vastaan otettuaan Ylä-Valtimojärveen. Samaan järveen laskee pohjoisesta Pertunjoki. Ylä-Valtimosta vedet soluvat Suureen Valtimoon ja edelleen jokea pitkin Ala-Valtimoon. Ala-Valtimojärveä yhdistää salmi Pieneen Haapajärveen, joka puolestaan liittyy suureen, monihääräiseen Haapajärveen, reitin kokooma-altaaseen. Siihen laskevat myös Kokkopuronjoki ja Rumojoki. Lännestä tulevat Haapajärveen Koppelojärven ja Polvijärven vedet. Haapajärvestä vedet laskevat Karhunpäänjokea ja Neitivirtaa myöten Karhunpäänjärveen sekä lopuksi Valtimojokea myöten Nurmeksen Kuokkasenjärveen.

Valtimo on sangen ylävää maata. Alimmatkin alueet etelässä ovat 100:n metrin korkeuskäyrän yläpuolella. Maan pinta nousee loivasti pohjoiseen päin, vedenjakajaa kohti, aina 200-250 metrin korkeuteen.

Mäkien ja vaarojen kuten yleensä koko alueen kallioperusta on varsin vaihteleva. Suurimmassa osassa kuntaa on eniten graniittikivilajeja, jotka kuitenkin kokoomukseltaan ovat hyvin erilaisia. Itäosissa, paikoin myös etelässä ja pohjoisrajalla on erilaisia gneissejä. Muita kunnassa esiintyviä kivilajeja ovat metabasiitti ja vuolukivi.

Harjusorasta on muodostunut katkonainen harjujono, joka kaakkoisluoteisena seurailee Valtimojoen ja Kokkopuronjoen uomia kunnan luoteisnurkkaan asti. Monin paikoin sitä ympäröivät laajahkot hiekkakankaat, varsinkin Kokkopuronjoen yläjuoksun itärannalla. Lisäksi Valtimolla on harvinaisen runsaasti savca. Kaikki eteläosan järvet lepäyvät savipohjaisissa painanteissa. Samoin joet halkovat savimaita, jotka luoteessa ulottuvat lähes pitäjän rajalle saakka.

Järvien rannoilla ja jokivarsilla Valtimon etelä- ja keskiosissa maa on viljeltyä ja vauraan näköistä. Sen sijaan muualla maisema on metsäinen, jylhä ja erämaan tuntuinen.

KIVIKAUTINEN ASUINPAIKKA

Vaikka Valtimon kunnan alueelta on löytynyt useita kiviesineitä, löytyi sieltä vain yksi kivikautinen asuinpaikka: Karhunpään Saarela. Sitä ei ole aiemmin tunnettu.

1. Karhunpää, Saarela

Maanomistaja: Jussi Saarelaisen perikunta, os. Saarela,
75730 Hirsikangas

Rek. n:o 7

Topografikartta 432108 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947
Paikalta ovat löydökset KM 19095:1 (kvartsi-iskoksia).

Liite 1, jossa kuva 1 negatiiveista ff. 39769-39771.

Kvartsi-iskoksia, joita pidetään merkkinä kivikautisesta asutuksesta, poimittiin Karhunpäänjärveen työntyvän pitkän niemen korkeimmilta kohdilta. Löytöpaikka sijaitsee Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 10 km linnuntietä kaakkoon. Niemi on korkea ja kapea - harjumainen ja sen tyvestä kärkeen johtaa polku. Polku on niemen keskikohdalla ja sen pinta on kulunut, joten sitä kulkiessa oli helppo havaita kvartsi-iskokset. Niemen maaperä on hiekkaa tai soraa ja sen kasvillisuus on pääasiassa määntymetsää kasvavaa puolukkakangasta.

KIVIKAUTISET LÖYTÖPAIKAT

Irtolöytöjä, joiden tarkka löytöpaikka pystyttiin selvittämään, on yhteensä 30 kappaletta.

1. Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla kaitatalta
Haapakylä, Harjuranta
Maanomistaja: Reino Parkkinen, os Harjuranta, 75840 Poro
Rek. n:o 5¹⁰
Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Taltan löytöpaikka on noin 4,1 km Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä koilliseen, Ylä-Valtimojärveen pistävän niemen etelärannalla. Sen on löytänyt vuonna 1965 Reino Parkkinen omistamansa pellon kynnökestä levittäessään lantaa. Löytöpaikka on noin 50 metrin päässä Pursialan talon navetasta, savisella rinnepellolla. Tarkastettaessa paikkaa siitä ei löytynyt mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa.

2. KM 19092 kivitalta
Haapakylä, Harjuranta
Maanomistaja: Reino Parkkinen, os. Harjuranta, 75840 Poro
Rek. n:o 5¹⁰
Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Esineen löytöpaikka on Ylä-Valtimojärven länsirannalla Kalliojärveen laskevan joen suulla. Valtimon luterilaisesta kirkosta siihen on matkaa noin 3,8 km linnuntietä koilliseen. Löytöpaikka on alavaa peltoa, josta taltta paljastui vuonna 1967 kevytkynnön yhteydessä sen jäl-

keen, kun vesistön pintaa oli laskettu. Kyseessä on ilmeinen irtolöytö.

3. Karhunsään koululla poikkiteräinen kirves

Haapakylä, Ilomäki

Maanomistaja: Kauko Hampinen, os. 75840 Poro

Rek. n:o 9³

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Kirveen on löytänyt rouva Esteri Hampinen pellolta kauraa niittäessään. Se oli löytyessään aivan maan pinnassa, alavalla paikalla, lähellä Sivakkajoen etelärantaa. Pelto on rinteesä, mutta se ulottuu jokeen asti. Maaperä siinä on puhdasta savea. Käydessäni paikalla pelto oli laitumena, mutta siinä olevissa paljaissa kohdissa ei näkynyt mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa. Esine on selvästi irtolöytö. Paikalle on matkaa Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 2 km linnuntietä koilliseen.

4. Nurmeksen museossa, Hämeäläisen kok. n:o 41 kourutalitta

Haapakylä, Kauppila

Maanomistaja: Vilho Sarasoja, os. 75700 Valtimo

Rek. n:o 27⁴

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Löytöpaikalle on matkaa Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 1,3 km linnuntietä eteläkaakkoon. Se on matala, savinen peltokumpare Haapajärven itärannalla. Esineen on löytänyt talon nykyisen isännän Vilho Sarasojan isä Emil Sarasoja.

5. Nurmeksen museossa, Hämeäläisen kok. n:o 32, hiottu kiviliuska
Haapakylä, Koskenniemi

Maanomistaja: Pekka Tuovisen perikunta, os. Koskenniemi,

75700 Valtimo

Rek. n:o 30¹⁵

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Esineen on löytänyt Pekka Tuovinen itään päin viettävältä,
loivalta peltorinteeltä, joka on noin 2 km:n päässä Valtimon luterilai-
sesta kirkosta linnuntietä kaakkoon. Löytöpaikka oli tarkastushetkel-
lä niittynä, mutta viereiset sarat oli juuri kynnetty, joten pystyin
tarkastamaan ne. Maaperä on kyseisellä pellolla multaa, eikä siitä
löytynyt mitään kivikautiseen asutukseen viittaavaa.

6. KM 15874 reikäkiven katkelma

Haapakylä, Mikkola

Maanomistaja: Mikko Kuokkanen, os. Liuhanniemi, 75710 Kar-
huppää

Rek. n:o 31

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Esineen on löytänyt Arja Puoskari Haapajärvässä olevan Ruotin-
saaren kivikkoiselta etelärannalta, Mikko Kuokkasen omistamalta maalta.
Pekka Puoskari on lähettänyt sen Kansallismuseoon. Löytöpaikalle on
matkaa Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 4,1 km linnuntietä etelä-
lounaaseen.

7. KM 19093 kivikirves

Haapakylä, Mustaniemi

Maanomistaja: Johannes Tuhkanen, os. 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 31⁷

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Johannes Tuhkanen on löytänyt suunnilleen 10 vuotta sitten kivi-
kirveen noin 30 metrin päästä Mustaniemen asuinrakennuksesta kaakkoon.
Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 4,2 km linnuntietä etelälounaaseen. Esine löytyi kynnon jälkeen noin 25 cm syvältä pellostä. Tarkastushetkellä pelto oli niittynä, joten siitä ei voinut tehdä tarkkoja havaintoja. Pelto on Haapajärveen työntyvän niemen loivalla, multaisella itärinteellä.

8. Nela (hävinnyt)

Haapakylä, Tuliniemi

Maanomistaja: Lauri Eskelinen, os. 75840 Poro

Rek. n:o 119 a

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Nela on löytynyt Ylä-Valtimojärven länsirannalla, Pertunlahden pohjukassa olleesta mutahaudasta. Se oli noin 2 m paksun mutakerroksen alla lappeellaan saven päällä. Valtimon luterilaisesta kirkosta on löytöpaikalle matkaa linnuntietä koilliseen noin 4,3 km. Vuonna 1925 oli Uudessa Suomessa artikkeli tämän melan löytymisestä. Siinä kerrottiin, että esine on löytynyt Väinö Hämäläisen maalta, mutta Lauri Eskelinen pitää Hämäläisen antamia tietoja ehdottomasti virheellisinä.

9. KM 12875 piitikari

Haapakylä, Tuliniemi

Maanomistaja: Lauri Eskelinen, os. 75840 Poro

Rek. n:o 119 a

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Piitikarin on löytänyt Onni Eskelinen äestäessään perunapelttoa 23.6.1951. Esine oli savimultapellossa aivan maan pinnassa. Löytöpaikka on korkealla peltokumpareella Tuliniemen asuinrakennuksen eteläpuolella, Ylä-Valtimojärveen pistävän niemen kärkeä. Valtimon kirkosta on paikalle matkaa noin 4,6 km linnuntietä koilliseen. Käydessäni paikalla pelto oli tiheästi heinää kasvava eikä siitä niin ollen voinut tehdä mitään tarkkoja havaintoja. Lauri Eskelisen mukaan löytöpaikalta eikä sen ympärillä olevilta pelloilta ole koskaan löytynyt "ukonkiveä" eli kvartsia. Kyseessä on ilmeisesti irtolöytö.

10.Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla painokivi

Karhunpää, Ahola

Maanomistaja: Jalmari Nevalainen, os. Ahola, 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 16³⁰

Topografikartta 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Esine on löytynyt Aholan kasvimaalta, noin 10 m päästä asuinrakennuksesta etelään. Maaperä paikalla on multaa. Löytöpaikka on noin 110 m meren pinnan yläpuolella olevalla kumpareella, Karhunpäänjoen länsirannalla. Etäisyys sinne Valtimon luterilaisesta kirkosta on noin 11 km linnuntietä eteläkaakkoon.

11. Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla lattea tasatalta

Karhunpää, Ahola

Maanomistaja: Jalmari Nevalainen, os. Ahola, 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 16³⁰

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu
1947

Taltta on löytynyt Aholan asuinrakennuksen lounaispuolella olevan viemärin varrelta, Karhunpäänjokeen laskevaan puroon viettävän rinteän alaosasta. Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 11,2 km linnuntietä eteläkaakkoon. Käydessäni paikalla kaikki pellot olivat kynnettyjä, mutta niistä ei löytynyt mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa. Maaperä oli multa.

12.Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla itäkarjalainen
tasataltta

Karhunpää, Kallio

Maanomistaja: Jalmari Schön, os. Kallio, 75710 Karhunpää

Rek. n:o 7¹¹

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu
1947.

Taltan on löytänyt Jalmari Schön toukokuussa 1967 Kortejärven itärannalta, läheltä rautatietä. Löytöpaikka on noin 8,6 km:n päässä Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä kaakkoon. Esine oli löydettyäessä kynnessyvyydessä savipellossa. Nykyisin pelto on viljelemätön ja heinää kasvava eikä siitä voinut havaita mitään kivikautiseen asutukseen viittaavaa.

13. Nurmeksen museossa, Hämäläisen kok. n:o 62 tasataltta

Karhunpää, Kankaanpää

Maanomistaja: Veikko Nevalainen, os. 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 18²⁵

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Löytöpaikka sijaitsee Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 9,6 km linnuntietä kaakkoon. Se on Karhujärven itärannalla olevan niemen kärjessä. Esine on löytynyt aivan läheltä rantaa, savimaasta ja on selvä irtolöytö.

14.Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla nelisivuinen
tasatalta

Karhunpää, Kaskela

Maanomistaja: Liisa Rautiainen, os. Kaskela, 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 5²⁴

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Löytöpaikka on metsän reunassa olevalla alavalla rinnepellolla, jonka maaperä on savea. Tarkastushetkellä pelto oli heinällä, mutta se on niin matala, että siinä tuskin on kivikautista asuinpaikkaa. Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 8,4 km linnuntietä kaakkoon.

15.Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla valinmuotin teelmä?

Karhunpää, Kaskela

Maanomistaja: Liisa Rautiainen, os. Kaskela, 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 5²⁴

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Esineen on löytänyt emäntä Liisa Rautiainen marjapensaita istuttaessaan Kaskelan pihalta, asuinrakennuksen kaakkoispuolelta. Maaperä paikalla on multaa. Valtimon kirkolta on siihen matkaa noin 8,4 km linnuntietä kaakkoon.

16. Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla poikkikirveen katkelma

Karhunpää, Kirkkola

Maanomistaja: Lauri ja Anni Pasanen, os. Karjalank. 2,
75500 Nurmes

Rek. n:o 15²⁶

Topografikartta n:o 432108 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Kivikirveen katkelman on löytänyt mv. Väinö Nevalainen (kuollut) muokkaustyössä Kirkkolan päärakennuksen itäpäädyen lähellä olevalta pelolta, joka laskee loivasti kohti Karhunpäänjokea. Pelto on savinen. Löytöpaikan korkeus on noin 110 m meren pinnan yläpuolella. Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 10,6 km linnuntietä kaakkoon.

17. Nurmeksen museossa, Hämmäläisen kok. n:o 64 kourutaltta Karhunpää, Kirkkola

Maanomistaja: Lauri ja Anni Pasanen, os. Karjalank. 2,
75500 Nurmes

Rek. n:o 15²⁶

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Maanviljelijä Väinö Nevalainen (kuollut) on löytänyt kourutaltan

tilansa pellostä, noin 50 metrin päästä Karhunpäänjoen länsirannasta. Paikka on alava, heinää kasvava savipelto eikä siinä mitenkään voi olla kivikautista asuinpaikkaa. Etäisyys Valtimon luterilaisesta kirkosta on siihen noin 10,7 km linnuntietä kaakkoon.

18. KM 10334 nelisivuinen poikkikirves

Karhunpää, Kortejärvi

Maanomistaja: Jorma Ruotsalainen, os. kesällä Kortejärvi,
75710 Karhunpää

Rek. n:o 7

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Löytöpaikka sijaitsee noin 8,2 km:n päässä Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä kaakkoon, Kortejärven itärannalla olevalla korkealla niemellä. Esineen on löytänyt 25.4.1936 talollisen poika Aarne Huovinen kaivaessaan ojaa. Se oli noin 50 cm syvällä savimaassa. Nykyisin talo on Jorma Ruotsalaisen kesämökinä ja ympäröivät pellot ovat hoitamattomina heinällä. Maasto on kumpuilevaa, maaperältään savista. Mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa ei löytynyt.

19. KM 11212 poikkikirves

Karhunpää, Lähdemäki

Maanomistaja: Aulis Pelkonen, os. Itälahti, 75710 Karhunpää

Rek. n:o 17²²

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Löytöpaikka sijaitsee noin 11,2 km linnuntietä kaakkoon Valtimon luterilaisesta kirkosta, noin 300 m Ristijärven pohjukasta kaak-

koon. Paikalla on Ristivaaran jyrkkien seinämien suojassa peltorinne, jonka halki virtaa puro Ristijärveen. Vuonna 1939 tilallinen Heikki Pelkonen (kuollut) kaivoi siihen ojaa ja löysi tällöin esineen noin 20 cm syvältä savimaasta. Käydessäni paikalla kaikki pellot olivat heinää kasvavia, joten oli mahdotonta tarkastaa niitä kunnolla. Aulis Pelkonen kertoman mukaan pelloilta on löytynyt "ukonkiveä" eli kvartssia, mutta koska sitä ei tarkastettaessa löytynyt, jäi asia varmistamatta. Luultavasti kyseessä on pelkkä irtolöytö.

20. Op. Hannu Heikuralla Karhunpään koululla lattea tasatalta
 Karhunpää, Niemelä
 Maanomistaja: Eino Turpeisen perikunta, os. Niemelä, 75730
 Hirsikangas
 Rek. n:o 3³³
 Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Taltan on löytänyt mv. Eino Turpeinen (kuollut) vuonna 1945 Niemelän asuinrakennuksen pohjoispuolella olevasta perunamaasta, auran viilloksen syvyydestä. Löytöpaikka on Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 8 km linnuntietä eteläkaakkoon, Karhunpäänjoen etelärannalla. Käydessäni paikalla löytöpaikka ja sen ympäristö oli kynnöksenä, joten se oli helppo tarkastaa. Mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittavaa ei kuitenkaan löytynyt, vaan kyseessä on irtolöytö.

21. Nurmeksen museossa, Hämeäläisen kok. n:o 59 tasatalta
 Karhunpää, Peltola
 Maanomistaja: Paavo Sarasoja, os. Peltola, 75730 Hirsikangas
 Rek. n:o 1
 Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, pai-

nettu 1947

Taltan on löytänyt Jouko Sarasoja Peltolan tilan jokirantapellosta, joka on alava ja savinen. Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 7,2 km linnuntietä eteläkaakkoon. Löytöpaikka sijaitsee Karhunpäänjoen itärannalla, aivan joen läheisyydessä.

22. Nurmeksen museossa, Hämiläisen kok. n:o 465/21 oikokirves

Karhunpää, Saarela

Maanomistaja: Uno Saarelainen, os. 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 7²⁷

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Esine on löytynyt Saarelan ja Mustolan rajalta kaivon viereltä. Nykyisin paikalla ei ole enää kaivoa, vaan pelkästään peltoa, joka on Karhujärven länsirinteellä. Esine on löytynyt noin 115 m meren pinnan yläpuolelta, savimullasta. Valtimon kirkolta on paikalle matkaa noin 9,2 km linnuntietä kaakkoon. Pellot olivat kynnöksenä tarkastaessani ne, mutta niissä ei ollut merkkiäkään kivikautisesta asuinpaikasta.

23. KM 19094 tasatulta

Karhunpää, Saarela

Maanomistaja: Uno Saarelainen, os. 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 7²⁷

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Uno Saarelainen on löytänyt taltan kynnon yhteydessä matalasta rantapellosta Karhujärven länsipuolelta. Etäisyys Valtimon luterilai-

sesta kirkosta paikalle on noin 9,4 km linnuntietä kaakkoon. Kyseessä on ilmeinen irtolöytö.

24. Nurmeksen museossa? kivikirveen katkelma

Karhunpää, Salmela

Maanomistaja: Toivo Nevalainen, os. Sillankorva, 75730 Hirsikangas

Rek. n:o 18²⁸

Topografikartta n:o 4321 OS 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Esine on löytynyt alavalta, saviselta jokirantapellolta Karhunpäänjoen itärannalta. Löytöpaikka on niin matalalla, että se on joka kevät tulvaveden alla. Niinpä on selvää, että kyseessä on irtolöytö. Valtimon kirkolta on paikalle linnuntietä kaakkoon noin 10,6 km.

25. KM 19096 kivikirveen teelmä

Karhunpää, Siikasärkkä (kansakoulu)

Maanomistaja: Valtimon kunta, os. Karhunpään koulu, 75730

Hirsikangas

Rek. n:o 3⁴

Topografikartta n:o 4321 OS 1:20 000 Karhunpää, 1947

Opettaja Hannu Heikura on löytänyt kirveen teelmän koulun pihalta aivan koulurakennuksen läheltä, sen pohjoispuolelta. Esine oli kovaksi poljetulla, hiekkaisella pihalla. Koulu sijaitsee korkealla hiekkaharjanteella, jonka länsipuolella on Siikalampi ja itäpuolella Karhunpäänjoki. Harjanteessa on runsaasti leikkauksia ja muita paikkoja, joista pintaturve on kulunut. Niistä oli helppo etsiä kivikautisen asuinpaikan merkkejä, mutta valitettavasti negatiivisin tuloksin.

Valtimon luterilaisesta kirkosta on esineen löytöpaikalle matkaa noin 8,2 km linnuntietä eteläkaakkoon.

26. Nurmeksen museossa, Hämäläisen kok. n:o 31 tasataltta
Koppelo, Kallioniemi
Maanomistaja: Martti Mustonen, os. Ansomäki, 75770 Puukari
Rek. n:o 2⁸
Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Löytöpaikka sijaitsee Koppelojärven itärannalla olevan Tervaslahden pohjukassa, Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 9,1 km linnuntietä länsiluoteeseen. Esine on löytynyt erittäin alavalta niityltä vesirajasta, jossa maaperä on savea. Niityltä maasto nousee melko jyrkästi luoteeseen ja kaakkoon. Niityn luoteispuolella on rinteessä ollut talo. Muuten ympäröivät vaarat ovat metsäisiä. Kyseessä on irtolöytö.

27. KM 15867 reikäkivi
Pajukoski, Kurenkoski
Maanomistaja: Aino ja Aarne Martikainen, os. 75740 Pajukoski
Rek. n:o 8
Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Reikäkiven on löytänyt nykyisin Joensuussa asuva Toivo Savolainen uutta peltoa tehdessään 20 - 30 cm syvältä savimaasta. Löytöpaikka on noin 100 metriä Hiirenjoesta etelään, jokeen viettävällä rinteellä. Valtimon luterilaisesta kirkosta on löytöpaikalle matkaa noin 9,5

km linnuntietä länsilounaaseen.

28. KM 19098 reikäkivi

Pajukoski, Kurenkoski

Maanomistaja: Aino ja Aarne Martikainen, os. 75740 Pajukoski

Rek. n:o 8

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Reikäkiven on löytänyt Aarne Martikainen peltoa kyntäessään ke-
vällä 1969. Löytöpaikka on sekamaata olevalla rinnepellolla noin 30
metrin päässä Hiirenjoesta. Paikalla oli myös nokiläiskiiä, joita löy-
täjä arveli tulisijoiksi. Etäisyys paikalle Valtimon luterilaisesta
kirkosta on noin 9,7 km linnuntietä länsilounaaseen.

29. KM 13918 reikäkivi

KM 19097 reikäkivi

Sivakkajoki, Jokiranta

Maanomistaja: Asko Meriläinen, os. 75850 Merilä

Rek. n:o 2⁵

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

*lainsäädäntö
ks. kartta*

Vuonna 1956 Vilho Meriläinen löysi reikäkiven (KM 13918) Sivak-
kajoen itärannalla olevalta saviselta rinnepellolta. Esine oli noin
50 m päässä Sivakkajoesta ja noin 10 - 15 cm syvällä. Samasta pellos-
ta on löytynyt toinenkin reikäkivi (KM 19097). Maaperä on savea myös
pellon yläosassa kumpareella, eikä sieltä kuten ei alempaakaan löyty-
nyt mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa. Etäisyys Valtimon
luterilaisesta kirkosta löytöpaikalle on noin 8,3 km linnuntietä itä-

koilliseen.

30. KM 11467 reikäkiven puolikas

Sivakkajoki, Rauhala

Naanomistaja: Urho ja Juha Meriläinen, os. 75850 Merilä

Rek. n:o 2

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Löytöpaikka sijaitsee noin 8,3 km Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä koilliseen. Se on Rauhalan asuinrakennuksesta noin 150 m etelään. Paikka on kumpailevaa savipeltoa. Se oli tarkastushetkellä kynnyksenä, joten siitä oli helppo tehdä havaintoja. Kivikautista asuinpaikkamateriaalia ei pelloilta löytynyt, joten kyseessä on irtolöytö.

KIVIESINEET, JOIDEN LOYTPAIKKA ON EPÄMÄÄRÄINEN

1. Nurmeksen museo, Hämiläisen kok. n:o 18 poikkikirves
Heikki Hämiläinen on löytänyt esineen Haapakylässä olevasta Kokkaraisenniemestä vuonna 1935. Kokkaraisenniemi on noin 200 m leveä ja hyvin matala. Siinä ei voi olla kivikautista asuinpaikkaa. Tarkempaa löytöpaikkaa esineelle ei voida sanoa, sillä paikalta ovat asukkaat muuttaneet pois tai kuolleet eivätkä naapurit muista asiaa.
2. Kivinen rengas, hävinnyt
Löytynyt Kortejärven tienoilta Karhunpään kylästä.
3. Hämiläisen kok. n:o 4, Nurmeksen kivinen veitsi
Esineen on löytänyt Karhunpään kylässä olevan Saarelan tilan silloinen isäntä Saarelainen vuonna 1934 tilansa pellosta Saarelan ja Mustolan talojen välistä. Tällaista tapausta Uno Saarelainen ei kuitenkaan muista, joten esine jäi paikantamatta.
4. KM 2331:1 keuhdonjalaksen muotoinen tuura
Löytynyt Suuren Salmenniemen pellosta Karhunpään kylästä. Tällaista paikkaa kyläläiset eivät tunne.
5. KM 2331:14 tasataltta
Löytynyt Karhunpään kylästä.
6. Kuopion museo, n:o 72 poikkikirves
Löytynyt Karhunpäästä, pellosta n:o 8, vuonna 1884.
7. KM 2573:3 kivitunuran pää

Löytynyt Karhunpään kylästä.

8. KM 2573:2 tasataltta

Löytynyt Karhunpään kylästä.

9. Opettaja Olavi Karangolla ollut kolme kiviesinettä, jotka Pekka Savolainen on löytänyt Lamminpään talon (=nykyisin kunnalliskoti) pellosta Valtimon keskustasta. Nykyisin esineet ovat hukassa.

10. Nurmeksen museo, Hämääläisen kok. n:o 45 taltan kantaosa

Opettaja Pekka Savolainen (kuollut) on löytänyt esineen noin vuonna 1900 Lamminpään ja Piirolan välistä Ylä-Valtimojärveen laskevan puron alajuoksun varrelta, Valtimon keskustasta. Asiasta ei enää kukaan muistanut mitään.

11. Nurmes, Hämääläisen kok. neljä kiviesinettä

Löytyneet Valtimolta.

PRONSSIKAUTINEN LÖYTÖPAIKKA

1. KN 13934 pronssikautinen valinmuotin puolikas
 Karhunpää, Saha (entinen Valtimonniemi)
 Maanomistaja: Valtimon Saha, kommandiittiyhtiö, A. Ranta;
 os. Saha, 75700 Valtimo
 Rek. n:o 12¹¹
 Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
 painettu 1941
 Fil. yo. Martti Linkolan tarkastuskertomus Ananjino-valin-
 muotin löytöpaikalle Valtimon Karhunpäähän 18.9.1957 (Museo-
 viraston esihistorian toimiston top.ark:ssa)

Valinmuotin löytöpaikka sijaitsee Karhunpään kylässä olevalla kapealla, pohjois-eteläsuuntaisella hiekkakannaksella, jonka länsipuolella on Haapajärvi ja itäpuolella Pieni Valtimojärvi. Löytöpaikalle on matkaa Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 5,1 km linnuntietä kaakkoon. Nykyisin paikalla toimii saha. Käydessäni siellä minulla oli oppaana valinmuotin löytäjä, työmies Onni Piirainen. Hän kertoi, että esine löytyi saharakennuksen uuden ja vanhan osan liitoskohdan alta. Koko kannaksen pinta on kuorittu ja tasattu lautakasojen säilytystä varten. Alueella on nähtävissä useita maaleikkauksia, joista näkyy, että maaperä on hienoa kellanruskeaa hiekkää. Paikalla ei kuitenkaan ole minkäänlaisia esihistoriallisen asutuksen merkkejä jäljellä.

RAUTAKAUTINEN LÖYTÖPAIKKA

1. Kuopion museo 281, ristiretkiaikainen rautamiekka

Elomäki, Kalliokoski

Maanomistaja: kirvesmies Eino Mäho, os. Kalliokoski, 75770

Puukari

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Löytöpaikka sijaitsee Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 12,2 km linnuntietä luoteeseen, Kokkojoen itärannalla. Kokkojoki virtaa voimakkaasti syvässä uomassaan. Miekan löytöpaikan tienoilla ovat rannat jyrkkiä ja selvästi joen uoman romahduttamia. Oppaanani toiminut opettaja Hannu Heikura osoitti paikan Isön Kalliokosken kohdalla, jossa on ollut mylly joen rannassa. Sen lähettyviltä mylläri Aapro Hiltunen on löytänyt miekan ja ihmisen luita vuonna 1883. Aivan tarkkaa löytöpaikkaa ei kukaan enää pysty osoittamaan. Tarinan mukaan myös Likotaipaleen kohdalla on tehty samanlainen löytö, mutta opettaja Hannu Heikuran tietämän mukaan se ei pidä paikkaansa.

HISTORIALLISEN AJAN KESÄKALMISTOT JA "KALNOTIE"

Teoksessa Suomenmaa VIII on maininta kahdesta Valtimon alueella olevasta kalmistosta, jotka osoittautuivat ns. kesäkalmistoiksi.

1. Haapakylä, Urpiala

Maanomistaja: Maila ja Konsta Korhonen, os. 75700 Valtimo

Rek. n:o 10

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Liite 1, jossa kuva 2 negatiivista f. 39778

Kalmisto on hyvin pienellä ja korkealla niemellä, joka nykyisin kasvaa tiheätä pensaikkoa. Keskellä niemeä on lato. Niemi on Haapajärven itärannalla, noin 0,5 km päässä Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä eteläkaakkoon. Urpialan talon nykyisen emännän äidin aikana paikalla oli ollut luita niin pinnassa, että koirat olivat kuljetelleet niitä ympäriinsä. Mahdollisesti vesi oli syövyttänyt rannan multapengertä. Paikalta kerrotaan löydetyn ainakin kolme päikkalloa.

2. Sivakkavaara, Kalmosaari

Maanomistaja: Metsähallitus, Valtimon hoitoalue, os. Valtimon hoitoalue, 75700 Valtimo

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Liite 2, jossa kuvat 1 - 4 negatiiveista ff. 39772-39777

Kesäkalmisto sijaitsee Autiojärvenissä olevassa Kalmosaarella, noin 19,3 km päässä Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä koil-

liseen. Kalmosaari on pitkänomainen ja se sijaitsee Autiojärven eteläosassa. Saari on tasainen, varvikkoa ja mäntyjä kasvava. Sen keskivaiheilla on pitkänomaisia painanteita ja kumpareita, jotka ovat ilmeisesti hautoja. Kalmosaari sijaitsee lähellä niitä Autiojärven rantoja, jonne ovat seudun ensimmäiset asukkaat saapuneet. Todennäköisesti kalmisto on ollut juuri tälle väestölle kuuluva.

3. Sivakkavaara, Häkkilä, Vastakangas *(Vastamäntä)*

Maanomistaja: Hannes Häkkinen, os. 75860 Sivakka

Rek. n:o 1

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Sivakkavaaralla, mäntyjä kasvavalla Vastakankaalla on painanteita ja kumpuja. Kyläläiset ovat kaivaneet yhden painanteen ja löytäneet siitä pari senttimetriä vahvan homekerroksen, muttei luita. Kysessä on ilmeisesti kesäkalmisto. Valtimon luterilaisesta kirkosta on paikalle matkaa noin 17,5 km linnuntietä koilliseen. *Tervahaarta.*

Palojorintien kivihaarta.

*Kerjällä, että 1820-30-luvun kalmisto.
Näitä Pyhäjärven kalmistoja on ollut. Oppaan
24. luvusta.*

4. Haapakylä, Kalmotie

Maanomistaja: Juho Suhonen, os. Järventaus, 75700 Valtimo

Rek. n:o 16

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Kalmotie on Valtimojärven itärannalla, Valtimon luterilaisesta kirkosta noin 2,5 km linnuntietä itään. Paikka ei ole luultavasti varsinainen kalmisto, mutta siihen liittyy pari tarinaa. Ensimmäisen tarinan mukaan paikalla on kuollut mies. Hänen löytäjänsä ovat antaneet

kuolinpaikalle nimen "Kalmotie". Toisen tarinan mukaan tie liittyy Tiaisen hiihtoretkiin. Juho Suhonen puolestaan muistelee kuulleensa, että rantaan on haudattu venäläisiä ison vihan aikana.

KARSIKKO

1. Koiravaara, Murtovaara

Maanomistaja: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, os. Karjalain talo, Joensuu

Suomen taloudellinen kartta n:o 134 1:100 000 Valtimo,
painettu 1941

Murtovaaran asuinrakennuksesta noin 100 m etelään ja 13,7 km Valtimon luterilaisesta kirkosta linnuntietä pohjoiskoilliseen on polun varressa suuri petäjä, jonka kylkeen on kaiverrettu useita vuosilukuja ja nimikirjaimia.

"TORIPELTO"

Karhunpää, Niskala

Maanomistaja: Erkki Tolvanen, os. 75730 Hirsikangas

Bek. n:o 12⁶

Topografikartta n:o 4321 08 1:20 000 Karhunpää, painettu 1947

Karhunpään joen itärannalla, Niskalan maalla olevan pellon nimi on "Toripelto". Vanhan tarinan mukaan se on ollut kauppapaikka. Paikalla on aikanaan ollut myös Torila-niminen talo. Etäisyys Valtimon luterilaisesta kirkosta on noin 6,4 km linnuntietä eteläkaakkoon.

LAPPALAISTEN PATO

Tarinan mukaan Valtimojärveen laskevassa Sivakkajoessa Kokkaraisenniemen kohdalla on lappalaisten tekemä kivetty pato. Rouva Esteri Hampinen Haapakylän Ilomäestä kertoi kuulleensa, että joessa todella on ollut pato, mutta se on hävitetty jokea ruopattaessa.

VALTIMO KARHUNPÄÄ SAARELA

ff. 39769-39771

KUVA 1. KARHUJÄRVEEN TYÖNTYV PITKÄ, KUMPUILEVA NIEMI, JONKA KORKEIMMILLA KOHDILLA OLI KVARTSI-ISKOKSIA. KUVATTU IDÄSTÄ.

VALTIMO HAAPAKYLÄ KALMONIEMI

f. 39778

KUVA 2. ETUALALLA OLEVASSA PIKKU MET-
SIKÖSSÄ ON VANHAN KALMISTON PAIKKA
KUVATTUNA POHJOISESTA.

VALTIMO SIVAKKAVAARA KALMOSAARI

ff. 39772 - 39773

KUVA 1. AUTIOJÄRVEN ETELÄPÄÄSSÄ OLEVA KALMO-
SAARI ON VANHA KESÄKALMISTO. KUVA ETELÄSTÄ.

f. 39774

KUVA 2. SAMAN KUVATTUNA KAUEMPAA,
KAAKOSTA.

ff. 39775-39776

KUVA 3. SAARI ON TASAINEN, VARVIKKOA KAS-
VAVA, JOSSA HAUDAT NÄKYVÄT PAINANTEINA.
KUVA ON OTETTU LÄNNESTÄ.

f. 39777

KUVA 4. HAUTAPAINANNE KUVATTUNA LÄN-
NESTÄ.